

K vojenskému uvolnění napětí

„V zájmu dalšího prohloubení a upevnění procesu zmírňování mezinárodního napětí vyložíme veškeré úsilí, aby tento proces byl doplněn i uvolněním v oblasti vojenské, především na základě omezování a snižování zbrojení s konečným cílem dosáhnout všeobecného a úplného odzbrojení“.

(Prohlášení předsednictva ÚV KSČ a vlády ČSSR k výsledkům helsinské Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.)

Problematika vojenského uvolnění napětí patří mezi důležité teoretické i praktické otázky socialistické zahraniční politiky a mezinárodní politiky vůbec. Je těsně, respektive neoddělitelně spjata se zápasem socialismu a imperialismu, s bojem hlavních revolučních sil za mír, demokracii a socialismus a s otázkou války a míru. Tvoří jeden z důležitých faktorů mezinárodní bezpečnosti. Její pozitivní řešení, ve spojitosti s mezinárodními sociálními, politickými a ekonomickými faktory, vytváří nutné předpoklady pro zajištění trvalého míru.

G. Husák na slavnostním zasedání ÚV KSČ, ÚV NF ČSSR, Předsednictva federálního shromáždění ČSSR a vlády ČSSR na počest 60. výročí VŘSR uvedl: „Zápas o nastolení trvalého míru je nedílnou součástí strategie světového socialismu. Tato strategie vyplývá ze samé jeho podstaty a představuje zároveň ztělesnění nejvlastnějších zájmů národů celého světa, pro něž

je mír tou nejcennější hodnotou. Orientace socialistických států na mírové soužití je založena na přesvědčení, že právě v těchto podmínkách se mohou nejlépe uplatnit přednosti socialistického společenského zřízení, které je schopno dát pozitivní odpověď na základní problémy dalšího rozvoje soudobé civilizace.“

Země socialistického společenství v čele se Sovětským svazem vypracovávají reálnou koncepci vojenského uvolnění napětí. Tato koncepce vychází z vědecké analýzy poměru třídních sil, z mezinárodního vývoje, z vojenskopolitické situace ve světě a z výsledků vědeckotechnické revoluce. Její teoretický základ tvoří leninská teorie socialistické revoluce, zásady mírového soužití států s rozdílným společenským zřízením, hodnocení charakteru současné epochy a vztah války a politiky.

Koncepce vojenského uvolnění napětí tvoří integrální součást mírové zahraničně politické strategie a taktiky zemí socialistického společenství. Jejím smyslem je přispět k překonání existujícího rozporu mezinárodního vývoje — probíhajícími politickým uvolňováním a neustálým zvyšováním vojenských potenciálů a zdokonaľováním a hromaděním zbraní. Dále má vytvořit pevné materiální základy uvolňování napětí ve vojenské oblasti. Konečně má zajistit, aby mezinárodní spory mezi státy se řešily mírovými prostředky, aby nebyl ohrožen mír a mezinárodní bezpečnost.

Úsilí zemí socialistického společenství za prosazení vojenského uvolnění napětí je spjato s vývojem zápasu a soutěžení protikladných společenských soustav a s bojem tří hlavních revolučních sil současnosti — za mír, demokracii a socialismus. Tvoří součást třídního boje mezi socialismem a imperialismem na mezinárodním poli.

Přístup k politickému a vojenskému uvolňování jako ke dvěma spojeným stránkám jednotného procesu přestavby mezinárodních vztahů samozřejmě neznamená, že vojenské uvolňování, či uvolnění ve vojenské oblasti nemají svou specifickou sféru činnosti. Tu tvoří především systém vojenskopolitických vztahů mezi státy a vojenskopolitické aspekty mezinárodních vztahů.

Uvádění zásad do mezinárodního života mírového soužití států s rozdílným společenským zřízením obsažených v Chartě OSN, Závěrečném aktu a dalších mnohostranných a dvoustranných smluv a dohod tvoří hlavní článek v boji za vojenské uvolnění napětí. Socialistické země bojují za vytvoření efektivního systému mezinárodní bezpečnosti. Tento systém předpokládá kardinální přestavbu struktury mezinárodních vztahů. Cílem zemí socialistického společenství na tomto úseku je dosáhnout při uvolňování napětí postupného poklesu relativního významu vojenské síly v hierarchii prostředků v zajišťování bezpečnosti tím, že se důraz položí na zásady mírového soužití protikladných společenských systémů. Je to postupně se vyvíjející dynamický a dlouhodobý proces, který bude mít pravděpodobně několik etap. Nevyhnutelně vyúsťuje v boj různých tendencí a jeho úspěch je podmíněn omezením a překonáním vlivu těch sil, které brzdí uvolňování, zvyšují mezinárodní napětí a stupňují horečné zbrojení. Socialistické země mají na zřeteli, že tento proces není izolovaný jev, nýbrž probíhá v podmínkách boje protikladných společenských systémů, za krizových otřesů, sociálních konfliktů a hluboké diferenciaci pokrokových a reakčních sil.

Důležitým požadavkem je postupná přestavba vojenskopolitických vztahů mezi státy, zejména mezi státy s rozdílným společenským zřízením. Tento systém vztahů vznikl v době studené války a má antagonistický charakter. Imperialistické státy v této době položily hlavní důraz na hrozbu silou, na přípravu války proti socialistickým zemím a chtěly je vojensky zničit. Dlouhá léta vycházely z představy, že mají vojenskou převahu nad socialistickými zeměmi.

Vojenskopolitické vztahy mezi státy nejsou však ničím jednou a provždy daným a strnulým. Jako každý společenský jev i ony mají historicky přechodný charakter. Socialistické země při zkoumání možnosti jejich přestavby vycházejí z marxisticko-leninského principu historismu, jehož podstata spočívá v tom, že se na každou otázku dívají podle toho, jak ten či onen společenský jev v dějinách vznikl, jakými hlavními etapami ve svém vývoji prošel a v pohledu na tento vývoj soudí, čím je daný jev nyní a čím může být v budoucnosti. Základní faktor determinující možnost přestavby vojenskopolitických vztahů tvoří dynamicky se měnící poměr sil mezi socialismem a imperialismem. V něm významná úloha připadá vojenskému poměru sil.

Vojenskopolitické vztahy mezi státy můžeme charakterizovat jako souhrn vojenskotechnických a vojenskohospodářských styků, které mezi sebou na politickém základě vytvářejí státy se stejným nebo rozdílným společenským zřízením. Konkrétní formy těchto styků jsou značně rozmanité. Patří k nim: účast států ve dvoustranných nebo mnohostranných svazcích vojenskopolitického charakteru, mezinárodní rozhovory a dohody o vojenských aspektech problémů spojených s poválečným mírovým uspořádáním či urovnáním vojensky konfliktních situací, spolupráce v oblasti dodávek a společné výroby zbraní, zejména vojenskotechnických informací, příprava vojenských kádru a další.

Sociální nesourodost současného světa přináší rozdílné typy vztahů mezi státy i vojenskopolitických vztahů (mezi socialistickými zeměmi, mezi kapitalistickými státy, mezi socialistickými a kapitalistickými zeměmi, mezi rozvojovými zeměmi, mezi nimi a socialistickými nebo kapitalistickými zeměmi). Klíčový význam připadá rozšíření a prohloubení vojenského uvolnění mezi socialistickými a kapitalistickými zeměmi, postupný přechod jejich vojenskopolitických vztahů na novou cestu — cestu podpory míru a mezinárodní bezpečnosti. Další snížení úrovně napětí mezi nimi, zvláště mezi Sovětským svazem a Spojenými státy a společné rozpracování a uskutečnění účinných opatření k oslabení vojenských sil stojících proti sobě by výrazně zmenšilo možnost vzniku konfliktních vojenských situací na globální a regionální úrovni, což by podstatně změnilo celou vojenskopolitickou situaci ve světě a mohlo vést k velkým pozitivním změnám v celém systému mezinárodních vztahů.

L. I. Brežněv prohlásil, že „... neexistuje žádné ohnisko válečného nebezpečí, na jehož odstranění mírovými prostředky by Sovětský svaz neměl zájem; neexistuje žádný druh zbraní hromadného ničení, kterou by Sovětský svaz nebyl ochoten omezit, zakázat na vzájemném základě a v dohodě s jinými státy a pak ji vyloučit ze zbrojního potenciálu.“ (Rudé právo, 9. 7. 1977) To tvoří podstatu přístupu socialistických zemí k vojenskopolitickým stránkám mezinárodních vztahů.

Základem vojenskopolitických vztahů mezi státy s rodinným společenským zřízením se musí stát zásady mírového soužití. Jedině za tohoto předpokladu lze uskutečnit přechod od konfrontace ke zmírnění napětí, k oslabení nebezpečí konfliktů a válek a k omezení úlohy vojenské síly v mezinárodních vztazích. Hlavním jejím obsahem je všeobecné snížení rozměrů hlavního nástroje vedení války — ozbrojených sil. „Jsme nesmiřitelnými odpůrci rozdělení světa na vojenské bloky stojící proti sobě i odpůrci závodů ve zbrojení. Naše stanovisko v tomto smyslu je dobře známo. Je však třeba zcela jasně prohlásit: dokud zůstane blok NATO, dokud militaristické kruhy horečně zbrojí, bude naše země společně s dalšími účastníky Varšavské smlouvy tento vojenský a politický svazek upevňovat“, zdůraznil XXV. sjezd KSSS. (XXV. sjezdu KSSS, Praha 1977, s. 10).

Přestavba systému mezinárodních vojenskopolitických vztahů předpokládá realizovat další vojenskopolitická opatření. Země socialistického společenství k tomu předložily mnoho návrhů. Jde zvláště o návrhy: na všeobecné a úplné odzbrojení, na snížení početního stavu ozbrojených sil, na zákaz pokusů, výroby a použití jaderných zbraní, na odstranění nebezpečí jaderného konfliktu, na vytvoření bezjaderných pásem, na přijetí závazku ze strany mocností, jež vlastní jaderné zbraně, že nepoužijí těchto zbraní proti státům v těchto pásech, na likvidaci cizích vojenských základů, na pozastavení platnosti článku 9 Varšavské smlouvy a článku 10 Severoatlantické smlouvy, které připouštějí rozšíření okruhů účastníků připojení nových států, na přijetí závazku účastníků helsinské konference, že proti sobě jako první nepoužijí jaderné zbraně na souši, na moři, ve vzduchu a v kosmickém prostoru atd.

L. I. Brežněv v odpovědích na otázky zpravodaje listu Pravda v prosinci 1977 uvedl: „Rozhovory v oblasti odzbrojení nyní zahrnují širokou škálu otázek, od zastavení všech jaderných zkoušek a zákazu

chemických prostředků vedení války až po upevnění vojenského uvolňování v Evropě a snížení vojenské aktivity v oblasti Indického oceánu. V těchto otázkách patří iniciativa ve značné, ne-li převládající míře Sovětskému svazu. Dnes je nejdůležitější přejít od rozhovorů a odzbrojení k reálným krokům, jež by se staly začátkem odzbrojení. To, a jenom to, bude opravdu odpovídat tužbám národů, které chtějí trvalý mír a rozhodně odsuzují akce ke zvýšení nebezpečí nové světové války a horečné zbrojení.“

Smyslem všech návrhů zemí socialistického společenství v oblasti uvolňování napětí je vytvořit nezbytné mezinárodně politické a vojenskopolitické předpoklady k posílení vzájemné důvěry mezi státy, zejména protikladných systémů, ke zmírnění nebezpečí vojenské konfrontace a na podporu odzbrojení, ke zmírnění nebezpečí jaderné války v Evropě a na celém světě. Vztah je i opačný. Uvolnění napětí ve vojenské oblasti přispívá k přestavbě systému mezinárodních vztahů, k uvádění těchto vztahů do souladu se stavem a úkoly základní přestavby mezinárodních vztahů. Vojenské uvolňování napětí můžeme charakterizovat jako složitý proces přestavby vojenskopolitických vztahů mezi státy v zájmu míru a sociálního pokroku lidstva.

Koncepce vojenského uvolnění napětí socialistických zemí tedy předpokládá: vyloučit možnost použít vojenské síly k řešení historického sporu mezi socialismem a kapitalismem a k řešení dalších mezinárodních sporů; garantovat nedotknutelnost a bezpečnost socialistických a všech zemí světa pevným a neporušitelným systémem smluv a dohod; účast všech zemí světa, zejména všech jaderných mocností, které převezmou odpovídající politické a vojenskopolitické závazky na úseku zajišťování míru a mezinárodní bezpečnosti; zastavit materiální přípravu na válku.

Boj socialistických zemí za vojenské uvolnění nemá nic společného s pacifistickými iluzemi o míru za každou cenu; v ničem se nedotýká ani marxisticko-leninského hodnocení soudobého imperialismu a nemůže rušit nebo změnit zákony třídního boje. Jako důležitý komponent politiky mírového soužití se vztahuje oblast vztahů (politických a vojenskopolitických) mezi státy, zvláště protikladných systémů.

Boj za vojenské uvolnění chápou země socialistického společenství jako významnou součást zápasu mezi socialismem a imperialismem. Pokládají jej za složitý a dlouhodobý proces. K jeho realizaci je

třeba postupovat krok za krokem, formou konkrétních dohod, přičemž se nelze řídit zásadou „všechno nebo nic“. Řešení tohoto problému ovlivňuje mnoho politických, strategických, vědeckotechnických a psychologických faktorů. Do jeho obsahu patří základní politické a vojenskopolitické otázky mezinárodních vztahů. Kromě odporu, který proti vojenskému uvolnění vyvíjejí agresivní síly imperialismu, existují i objektivní potíže, které vyplývají ze složitosti vlastního procesu omezování výzbroje a ozbrojených sil v mezinárodním měřítku (jak prakticky realizovat zásadu, že nesmí být poškozeny zájmy žádné strany, jak vypracovat kritéria pro stanovení zbrojních systémů, které mají být omezeny, jak dělat kontrolu a ověřování aj.). V těchto skutečnostech spočívá odpověď, proč po politickém uvolnění automaticky nenásleduje uvolnění vojenské a proč vojenské uvolnění nezačíná rovnou všeobecným a úplným odzbrojením.

Těžkosti vojenského uvolnění je však možné řešit a je možné dospět k pozitivním dohodám. Dokazuje to série mnohostranných smluv a dohod a takových důležitých problémů jako je zastavení významné části zkoušek jaderných zbraní a přijetí opatření proti jejich dalšímu rozšiřování vůbec a zvláště pak v kosmickém prostoru, na dně moří a oceánů, a rovněž zákaz a zničení bakteriologických zbraní. Neméně důležité a složité otázky vojenskopolitického a vojenskotechnického charakteru bylo třeba řešit i v souvislosti s dvoustrannými sovětsko-americkými jednáními a dohodami.

L. I. Brežněv naléhavost problematiky dalšího prohloubení uvolnění napětí vyjádřil takto: „Mezinárodní vztahy jsou nyní na jakési křižovatce cest, které vedou buď k růstu důvěry a spolupráce, nebo k růstu vzájemného strachu, podezřívavosti, hromadění zbraní, cest, které vedou na-

konec buď k trvalému míru, nebo v nejlepším případě k balancování na pokraji války. Uvolňování napětí umožňuje zvolit si mírovou cestu. Propást tuto možnost by byl zločin.“ (Rudé právo, 3. 11. 1977).

Možnost prosadit vojenské uvolnění se opírá o důležité mezinárodní faktory. Rozhodující je to, že celý světový vývoj probíhá pod rozhodujícím vlivem reálného socialismu. Základ tohoto vlivu tvoří: úspěchy socialistické a komunistické výstavby, všestranný společenský pokrok bratrských socialistických zemí; sílící jednotu socialistických států, těsná spolupráce stran, které je řídí, prohloubená ekonomická integrace a koordinovaná zahraniční politika zemí socialistického společenství; neustále rostoucí mezinárodní autorita socialistických států, značné zvýšení jejich úlohy v mezinárodní politice a světovém hospodářství.

Působení těchto faktorů se pozitivně odráží v mezinárodním životě dvojím způsobem: narůstají příznivější předpoklady a podmínky pro boj hlavních revolučních sil za mír, demokracii a socialismus a rozšiřováním objektivních předpokladů pro přestavbu celého systému mezinárodních vztahů v duchu politiky mírového soužití států s rozdílným společenským zřízením. Důležitým faktorem mezinárodního vývoje je, že stále významnější část vládnoucích kruhů kapitalistických zemí chápe praktickou nemožnost získat vojenskou převahu nad zeměmi socialistického společenství. Chápou stále více i to, že sázet na rozpoutání nové světové války je zhoubné a zločinné.

Jednou ze základních cest k přestavbě mezinárodních vztahů v duchu zásad mírového soužití je cesta, která směřuje k vojenskému uvolnění napětí. Taková přestavba nemůže být uskutečněna, nebude-li v sobě zahrnovat uvolnění napětí ve vojenské oblasti.